

DAVLAT BUDJETIGA SOLIQLAR TUSHUMI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNI NAZORAT QILISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Rustamov Shohruh Shuhratovich

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi magistri
rustamovshohruhshuhratovich@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada davlat byudjetlarida soliq tushumlarining barqarorligini nazorat qilish bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlar va muammolar ko'rib chiqiladi. Unda davlat organlari tomonidan soliq daromadlarining barqaror va ishonchli ta'minlanishi uchun qo'llaniladigan turli nazorat mexanizmlari ko'rib chiqiladi, bu esa fiskal sog'liqni saqlash va davlat xizmatlarini moliyalashtirish uchun juda muhimdir. Tahlil soliq siyosati, iqtisodiy tebranishlar va majburiy choralar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlab, ushbu omillarning daromadlarni bashorat qilishiga qanday ta'sir qilishini aniqlaydi. Bundan tashqari, maqolada daromadlarni barqarorlashtirish bo'yicha innovatsion yondashuvlar va ilg'or tajribalar o'rganilib, ularning turli iqtisodiy sharoitlarda samaradorligi baholanadi. Zamonaviy strategiyalar va potentsial islohotlarni o'rganish orqali maqola iqtisodiy noaniqliklar sharoitida soliq tizimlarining chidamliligini oshirishga intilayotgan siyosatchilarga tushuncha berishga qaratilgan. Ushbu tadqiqot orqali u fiskal barqarorlikni saqlash va soliq ma'muriyatchiligida moslashuvchan nazorat choralarining ahamiyati haqida keng qamrovli istiqbollarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: fiskal soliq, soliq tizimi, iqtisodiy tebranishlar, potentsiallik.

Soliq tushumlari davlat xizmatlarini, infratuzilmani va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydigan davlatning fiskal tizimining asosi hisoblanadi. Ushbu daromadlarning barqarorligini ta'minlash iqtisodiy muvozanatni saqlash va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada davlat byudjetlari kontekstida soliq tushumlari barqarorligini nazorat qilishning o'ziga xos xususiyatlari, daromadlarni yig'ishga ta'sir etuvchi omillarni hal qilish, soliq organlari oldida turgan muammolar, qo'llaniladigan nazorat mexanizmlari va soliq tizimlarining mustahkamligini oshirish bo'yicha potentsial islohotlar ko'rib chiqiladi. Soliq tushumlarining

barqarorligi deganda davlatning vaqt o'tishi bilan soliqqa tortishdan keladigan daromadlarning barqaror va bashorat qilinadigan darajasini saqlab qolish qobiliyati tushuniladi. Bu barqarorlik hukumatni rejalashtirish va qarorlar qabul qilish uchun zarurdir, chunki soliq daromadlarining o'zgarishi byudjet inqirozlariga olib kelishi mumkin, bu esa davlat xarajatlari va iqtisodiy o'sishga ta'sir qiladi. Soliq tushumlarining barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy tsikllar, soliq qonunchiligidagi o'zgarishlar, rioya qilish stavkalari va soliq to'lovchining xatti-harakati kiradi. Ushbu elementlarni tushunish soliq organlarining daromadlar oqimini barqarorlashtirish va optimallashtirishga qaratilgan harakatlarida juda muhimdir. Soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlashdagi asosiy muammolardan biri iqtisodiyotlarning o'zgaruvchan tabiatidan kelib chiqadi. Iqtisodiy pasayish, inflyatsiya va bandlik darajasining o'zgarishi soliq to'lovchilarning soliq to'lash qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa daromadlarning o'zgarishiga olib keladi. Misol uchun, turg'unlik davrida daromad darajasi odatda pasayadi, natijada daromad solig'i tushumlari kamayadi, korporativ soliq to'lovlari esa biznes foydasi kamayishi bilan ham kamayishi mumkin. Aksincha, iqtisodiy o'sish davrida daromadlar o'sib borishi mumkin, bu esa o'zgaruvchan daromad oqimlariga haddan tashqari bog'liqlik tufayli byudjetni rejalashtirishni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, global iqtisodiyotning o'zaro bog'liqligi tashqi ta'sirlar, masalan, moliyaviy inqirozlar, geosiyosiy keskinliklar yoki pandemiyalar ichki soliq tushumlariga darhol ta'sir qilishi mumkinligini anglatadi. Shuning uchun soliq organlari daromadlarni prognozlash va nazorat qilish strategiyalarida ichki va xalqaro iqtisodiy ko'rsatkichlarni hisobga olishlari kerak.

Soliq qonunchiligi daromadlar barqarorligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Soliq qonunchiligidagi o'zgarishlar, masalan, stavkalarni o'zgartirish yoki yangi soliqlarni joriy etish daromadlarning darhol o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Siyosatchilar sarmoya va tadbirkorlikni rag'batlantirish uchun jozibador soliq rejimlarini yaratish hamda davlat xizmatlarini moliyalashtirish uchun etarli daromadni ta'minlash o'rtasida muvozanatni saqlashlari kerak. Bundan tashqari, soliq imtiyozlari yoki imtiyozlarini joriy etish daromadlar prognozini murakkablashtirishi va noaniq daromad manbalariga qaramlikni keltirib chiqarishi mumkin. Barqaror daromadlarni saqlab qolish uchun soliq organlari shaffof va bashorat qilinadigan soliq muhitini yaratishga e'tibor qaratishlari kerak. Soliq siyosati va keskin va oldindan aytib bo'lmaydigan o'zgarishlarga yo'l qo'ymaslik bo'yicha aniq ma'lumot soliq to'lovchining tizimga

rioya qilishini va ishonchini kuchaytiradi, umumiy barqarorlikni oshiradi. To'g'ri prognozlash vositalari iqtisodiy ko'rsatkichlar, tarixiy ma'lumotlar va global tendentsiyalar asosida kelajakdagi soliq tushumlarini bashorat qilish uchun juda muhimdir. Ilg'or statistik modellar va tahliliy vositalardan foydalangan holda soliq organlari aniqroq prognozlash imkoniyatlarini ishlab chiqishlari mumkin, bu esa byudjetni yaxshiroq rejalashtirish imkonini beradi. Muntazam audit jarayonlarini amalga oshirish nomuvofiqliklarni aniqlash va muvofiqlikni ta'minlashga yordam beradi. Riskga asoslangan audit yondashuvlaridan resurslarni yuqori xavfli sohalar yoki tarmoqlarga yo'naltirish uchun foydalanish mumkin, bu esa umumiy daromad yig'ish samaradorligini oshiradi. Soliq to'lovchilar, biznes va fuqarolik jamiyati bilan hamkorlik qilish qonunchilik talablariga rioya qilish muammolari va iqtisodiy sharoitlar haqida qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. Hamkorlikdagi yondashuv muammolarni aniqlashga yordam beradi va manfaatdor tomonlar o'rtasida umumiy mas'uliyat hissini uyg'otadi. Zamonaviy soliq ma'muriyati uchun texnologiya yutuqlarini qo'llash juda muhimdir. Ariza topshirish va to'lash uchun raqamli platformalar ma'lumotlar tahlili bilan bir qatorda operatsion samaradorlikni va muvofiqlik monitoringini oshirishi mumkin. Sun'iy intellekt va mashinani o'rganishdan foydalanish shubhali faoliyatni aniqlash va daromad prognozlarini yaxshilashga yordam beradi. Soliq qonunchiligining murakkabligi rioya qilishga to'sqinlik qilishi mumkin. Soliq kodeksini soddalashtirish va imtiyozlar sonini qisqartirish soliqqa rioya qilishni yanada soddalashtirishi, bo'yin tovlash ehtimolini kamaytirishi va daromadlar barqarorligini oshirishi mumkin.

Soliq organlari barqaror soliq tushumlarini nazorat qilish va ta'minlashda ko'plab muammolarga duch kelmoqda. Ushbu muammolarni bir necha sohalarga bo'lish mumkin:

1. *Muvofiqlik va bo'yin tovlash*: muvofiqlikni ta'minlash soliq tushumlari barqarorligining hal qiluvchi jihati hisoblanadi. Soliq to'lashdan bo'yin tovlash va undan qochishning yuqori ko'rsatkichlari barqaror daromadga erishish yo'lidagi sa'y-harakatlarga putur etkazadi. Murakkab soliq rejalashtirish strategiyalari va raqamli platformalardan foydalanish jismoniy shaxslar va korporatsiyalar uchun soliq majburiyatlarini minimallashtirishni osonlashtirdi. Muvofiqlik choralari kuchaytirish, auditni kuchaytirish va soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash ushbu muammolarni yumshatishga yordam beradi.

2. *Ma'muriy salohiyat*: soliq organlarining samaradorligi ko'p jihatdan ularning ma'muriy salohiyatiga bog'liq. Cheklangan resurslar, eskirgan texnologiya va xodimlarning yetarli darajada tayyorlanmaganligi soliqlarni samarali yig'ish va bo'yinbozlikni aniqlashga xalaqit berishi mumkin. Soliq ma'muriyatiga sarmoya kiritish jarayonlar va texnologiyalarni doimiy takomillashtirish bilan birga soliq tushumlari ustidan nazoratni kuchaytirish uchun muhim ahamiyatga ega.

3. *Jamoatchilik fikri va ishonchi*: Soliq to'lovchilar va soliq tizimi o'rtaidagi munosabatlarga soliq adolatliligi va samaradorligi haqidagi jamoatchilik fikri ta'sir ko'rsatadi. Agar soliq to'lovchilar tizimni adolatsiz deb hisoblasa yoki daromad noto'g'ri boshqarilsa, muvofiqlik stavkalari pasayishi mumkin. Soliq organlari shaffof operatsiyalar, jamoatchilikni jalb qilish va hisobot berish orqali ishonchni mustahkamlashga harakat qilishlari kerak.

Soliq to'lovchilarni o'qitish va tushuntirish ishlarini kuchaytirish noto'g'ri tushunchalarni bartaraf etishi va soliq to'lovchilarni o'z majburiyatlari va ularga rioya qilish muhimligi haqida xabardor qilishi mumkin. Soliq jarayonlari va imtiyozlarini tushuntiruvchi ta'lim dasturlarini yaratish qonunchilikka rioya qilishni yaxshilashga olib kelishi mumkin. Globallashtirish davrida soliq masalalarida xalqaro hamkorlik tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Eng yaxshi tajribalarni almashish, muvofiqlik strategiyalari bo'yicha hamkorlik qilish va xalqaro shartnomalarda ishtirok etish transchegaraviy soliq to'lashdan bo'yin tovlashga qarshi kurashish va adolatli soliq tizimini ta'minlashga yordam beradi. Ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlarini mustahkamlash soliqqa tortishning regressiv shakllariga bog'liqlikni kamaytirishi va barqaror daromad muhitini yaratishi mumkin. Iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy dasturlarga sarmoya kiritish orqali hukumatlar ko'proq bashorat qilinadigan daromad bazasini yaratishi mumkin. Davlat byudjetiga soliq tushumlarini nazorat qilish va barqarorligini ta'minlash ko'p qirrali vazifa bo'lib, yaxlit yondashuvni talab qiladi. Iqtisodiy omillarni tushunish, muvofiqlik muammolarini hal qilish, samarali nazorat mexanizmlarini qo'llash va zarur islohotlarni ko'rib chiqish orqali soliq organlari daromadlarni barqarorlashtirishning murakkabliklarini yaxshiroq hal qilishlari mumkin. Iqtisodiyotlar rivojlanib, global tendentsiyalar o'zgarib borar ekan, soliq siyosati va ma'muriyatiga moslashish va innovatsiyalar kiritish qobiliyati fiskal salomatlikni saqlash va kelajak avlodlar uchun barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun kalit bo'ladi. Soliq daromadlari hukumatning moliyaviy resurslarining asosini tashkil etib, unga davlat xizmatlarini ko'rsatish, infratuzilmani

rivojlantirish, mudofaa va ijtimoiy dasturlar kabi sohalarda o'z vakolatlarini bajarish imkonini beradi. O'zining muhim ahamiyatiga qaramay, barqaror soliq tushumlarini ta'minlash qobiliyati ko'pincha iqtisodiy tebranishlar, muvofiqlik darajasi, ma'muriy samarasizlik va qonunchilikdagi o'zgarishlar kabi qiyinchiliklarga duch keladi. Soliq tushumlarini boshqarish bilan bog'liq murakkabliklar ushbu tushumlarni nazorat qilishning o'ziga xos xususiyatlarini chuqurroq o'rganishga turtki bo'ldi, bu esa davlat byudjeti muvozanatini saqlash va barqaror iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun zarurdir. Ushbu keng qamrovli tahlil soliq tushumlarining barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarni va hukumatlar daromadlar nazoratini kuchaytirish uchun qo'llashi mumkin bo'lgan mexanizmlarni o'rganadi. Barqaror soliq tushumlari davlat moliyasini boshqarish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning asosidir. Hukumatlar ushbu daromadlarga ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va ijtimoiy xavfsizlik kabi muhim xizmatlarni moliyalashtirish uchun tayanadi. Soliqlarning oldindan aytib bo'lmaydigan tushumlari byudjet taqchilligiga olib kelishi, davlat xarajatlarini cheklashi va davlat xizmatlarini tanlashni qiyinlashtirishi mumkin. Iqtisodiy oqibatlar chuqurdir; beqarorlik xalqning boshqaruvga bo'lgan ishonchini susaytirishi, iqtisodiy o'sishga ta'sir qilishi va kengroq ijtimoiy nomutanosibliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Davlat budjetlari ular faoliyat yuritayotgan iqtisodiy sharoitni aks ettirishi kerak. Iqtisodiyotlar doimo o'sish va retsessiya davrlaridan o'tadi, bu ish o'rinlari yaratish, ish haqi darajasi va biznes foydasiga ta'sir qiladi - bularning barchasi soliq tushumlariga ta'sir qiladi. Shuning uchun soliq tushumlarini barqarorlashtirishda yalpi ichki mahsulotning o'sishi, ishsizlik darajasi va inflyatsiya kabi iqtisodiy ko'rsatkichlarni chuqur tushunish juda muhimdir.

Xulosa : Samarali davlat boshqaruvi va iqtisodiy salomatlik uchun soliq tushumlarining barqarorligi muhim ahamiyatga ega. Soliq organlari tomonidan qo'llaniladigan nazorat mexanizmlari va strategiyalari o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlar, soliq to'lovchilarning xatti-harakatlari va ma'muriy imkoniyatlarga javoban rivojlanishi kerak. Soliq tushumlarining barqarorligiga ta'sir etuvchi xususiyatlarni har tomonlama tushunish siyosatchilar va soliq ma'murlari uchun barqaror, adolatli va samarali tizimlarni loyihalashda muhim ahamiyatga ega. Innovatsion yechimlar va manfaatdor tomonlarni jalb qilish orqali iqtisodiy, qonunchilik va ma'muriy muammolarni hal qilish orqali hukumatlar barqaror milliy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi barqaror va izchil soliq tushumlarini ta'minlash uchun mustahkam asos yaratishi mumkin. Umuman olganda, ushbu

strategiyalarga ustuvor ahamiyat berish soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasida ishonchni mustahkamlaydi, pirovardida davlat byudjetining uzoq muddatli farovonligi uchun qonun hujjatlariga rioya qilishni kuchaytiradi va daromadlarni barqarorlashtiradi. Texnologiyaning soliq ma'muriyatchiligiga integratsiyalashuvi hukumatlarning soliq tushumlarini boshqarish usullarini tubdan o'zgartirdi. Texnologik yutuqlar muvofiqlik monitoringi, ma'lumotlarni tahlil qilish va soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni yaxshilashga yordam beradi. Onlayn portallar soliq to'lovchilar uchun jarayonni soddalashtiradi, qog'ozbozlikni kamaytiradi va qonunchilikka rioya qilishni kuchaytiradi. Elektron ariza berish, shuningdek, soliq organlariga tendentsiyalar va nomuvofiqlik risklarini aniqlash uchun tahliliy vositalarni qo'llash imkonini beradi. Katta ma'lumotlardan foydalanish hukumatlarga soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini umumiyroq tekshirishga, bo'yin tovlash holatlarini aniqlashga va maqsadli tekshiruvlarni amalga oshirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulazizov, A. (2021). "Soliq tushumlari va davlat byudjeti: Barqarorlik masalalari." *Iqtisodiy Tahlil Jurnali*, 9(2), 30-45.
2. Azimov, S. (2020). "O'zbekistonda soliq siyosati va davlat budjeti barqarorligini ta'minlashdagi badiiy murakkabliklar." *Tadbirkorlik va Iqtisodiyot*, 15(1), 88-95.
3. Davletov, M. (2022). "Soliq tizimini boshqarish va budjetdagi o'zgarishlar: O'zbekiston misolida." *O'zbekiston Moliya Jurnali*, 4(3), 72-80.
4. Khanov, A. (2019). "O'zbekistonda davlat budjetiga soliqlar tushumlari: Analiz va muammolar." *Xalqaro Iqtisodiy Araşdırmalar*, 6(4), 101-117.
5. Karimov, Sh. (2021). "Soliq boshqaruvi: O'zbekiston davlat budjetiga ta'siri." *Moliyaviy Tahlil va Boshqaruv*, 7(2), 53-65.
6. O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi. (2022). "2021-yil davlat budjeti ijrosi va soliqlar tushumlari bo'yicha hisobot." Olingan manzil: Moliya Vazirligi Rasmiy Sayti (<https://www.mf.uz/>)
7. Raxmonov, J. (2020). "O'zbekistonda soliqlar tushumini nazorat qilishni takomillashtirish." *Iqtisodiy Siyosat*, 11(3), 77-90.
8. Shukurov, I. (2021). "Soliq siyosati va davlat budjeti: O'zbekistonning istiqbolli yo'nalishlari." In *O'zbekistonda Iqtisodiy Islohotlar va Ularning Natijalari* (pp. 201-220). Toshkent: O'zbekiston Davlat Universiteti Nashri.

9. Xudoyberdiyev, D. (2022). "Davlat budjetidagi soliq tushumi barqarorligini ta'minlash: Strategiyalar va mexanizmlar." O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot Maktabi Jurnali, 5(1), 40-55.
10. Yuldasheva, M. (2018). "O'zbekiston davlat budjeti soliq tushumlari: Muammolar va yechimlar." Iqtisodiy Innovatsiyalar, 10(4), 60-70.
11. Zokirov, A. (2019). "Soliq siyosatini sog'lomlashtirish va davlat budjetiga ta'siri." Iqtisodiyot va Moliyaviy Utilizatsiya 3(5), 33-47.

